

نمونه طرح درس مبتنی بر حیطه شناختی طبقه‌بندی بلوم و تئوری هوش‌های چندگانه در درس تعلیم و تربیت اسلامی دوره متوسطه

محمد قاسم الیاسی ترگانی^۱

چکیده

در علوم تربیتی معاصر از مسائل مهمی که دانستن آن در حوزه آموزش، بخصوص برنامه‌ریزی درسی و نیز طرح درس، از اهمیت اساسی برخوردار است، دانستن دو چیز می‌باشد: (۱) طبقه‌بندی بلوم و (۲) تئوری هوش‌های چندگانه. طبقه‌بندی بلوم نه تنها در درک مراحل و سطوح یادگیری کمک می‌کند؛ بلکه حتی در تعیین اهداف آموزشی دروس نیز کمک‌کننده است. از طرف دیگر، آشنایی با تئوری هوش‌های چندگانه نیز در سطوح یادگیری بسیار ارزشمند و پربهاست؛ زیرا اساس این تئوری، شناسایی و پرورش تمام قابلیت‌های هوشی انسان است. از طرف دیگر، تدریس زمانی مؤثر و مفید است که بر اساس یک طرح و نقشه‌ای از پیش تعیین شده ارائه شود. سؤال اصلی تحقیق پیش‌رو این است که آیا می‌توان برای آموزش صنف هشتم طرح درسی مبتنی بر حیطه‌ی شناختی طبقه‌بندی بلوم و تئوری‌های هوش چندگانه تهیه کرد؟ در نوشته حاضر، با استفاده از روش توصیفی-تحلیلی تلاش شده است، با توجه به حیطه شناختی طبقه‌بندی بلوم و تئوری هوش‌های چندگانه گاردنر، طرح درسی مناسب برای صنف هشتم دوره متوسطه آموزش و پرورش افغانستان ترسیم گردد. با استفاده از این طرح درسی، معلمان می‌توانند، درس مورد نظر را به راحتی تدریس کنند و هم دانش‌آموزان بتوانند آن را به راحتی یاد بگیرند.

واژگان کلیدی: معلم، آموزش، طرح درس، طبقه‌بندی بلوم، هوش، هوش‌های چندگانه، گاردنر.

۱. پژوهشگر و عضو علمی دیپارتمنت فقه جعفری در نصاب تعلیمی وزارت معارف.

درآمد

طرح درس یا سناریوی آموزشی، چارچوبی را طراحی می‌کند که بر اساس آن، معلم و دانش‌آموز در هنگام تدریس با هدف مشترک و مشخص به یک‌سو حرکت می‌کنند. آموزش بر اساس طرح درس به آموزگاران کمک می‌کند تا با برنامه مشخص در صنف حاضر شوند، بایدهای آموزشی را بگویند و مطالب درسی را مناسب‌تر ارائه دهند، تعادلی مناسب میان مطالب درس و ساعت درسی برقرار و دانش‌آموزان را بهتر و دقیق‌تر سنجش و ارزیابی کنند. به عبارت بهتر، طرح درس، بنیان و اساس تدریس مؤثر محسوب می‌شود و به منزله راهنمایی است برای استاد و فراگیر که به آن‌ها نشان می‌دهد کجا باید رفت و چطور باید به آنجا رسید.

همیشه یکی از سؤالات اساسی در مورد آموزش این بوده که ما چگونه می‌توانیم فرایند تفکر انسان را بهبود بخشیم؟ به همین خاطر است که متخصصان و دست‌اندرکاران تعلیم و تربیت به دنبال پی‌ریزی طرح‌ها و برنامه‌های متعدد برای افزایش کیفیت یادگیری بوده‌اند. در این میان، دو نفر از متخصصان تعلیم و تربیت و روان‌شناسی که طرح‌ها و برنامه‌های جالبی را در این زمینه مطرح کرده‌اند، عبارت‌اند از «بنجامین بلوم»^۱ و «هوارد گاردنر»^۲.

بلوم در طبقه‌بندی خود، یادگیری را به سطوح مختلفی تقسیم می‌کند و به این ترتیب، به آموزشگران این امکان را فراهم می‌کند که به‌طور آگاهانه آموزش خود را پیرامون مباحث درسی با اهداف آموزشی و سطح انتظار خود از دانش‌آموزان/دانشجویان منطبق سازند. طبقه‌بندی بلوم نه‌تنها در درک مراحل و سطوح یادگیری که حتی در تعیین اهداف آموزشی دروس و عمقی که آموزشگران می‌خواهند مباحث درسی را منتقل کنند، کمک می‌کند. به همین جهت است که این طبقه‌بندی به‌صورت وسیع، مورد استفاده برنامه‌ریزان درسی، مدیران، محققان و معلمان مکاتب در تمام سطوح آموزشی مورد استفاده قرار گرفته است.

«هوارد گاردنر» یکی از روان‌شناسان معاصر است که برای آموزش و یادگیری بهتر، تئوری هوش‌های چندگانه را مطرح کرد. این تئوری، یک تئوری آموزشی است. اساس این تئوری، شناسایی و پرورش تمام قابلیت‌های هوشی انسان است. بر اساس اصل تفاوت‌های فردی، این

1. Benjamin Bloom.

2. Howard Gardner.

تئوری انسان‌ها را برخوردار از ترکیب‌های هوشی متفاوتی می‌داند و به این باور است که هر فرد سطوح متفاوتی از هوش را داراست. وجود توانایی‌های مختلف در آدمی می‌تواند دلیل روشنی باشد بر وجود هوش‌های چندگانه که ممکن است هم به صورت انفرادی و هم به صورت ترکیبی به کار برده شوند. وی به این باور است که برای به دست آوردن تمام قابلیت‌ها و استعداد‌های یک فرد، نباید تنها به بررسی ضریب هوشی او پرداخت؛ بلکه باید انواع هوش‌های دیگر او را نیز مدنظر قرار داد.

در تحقیق پیش رو که با استفاده از روش توصیفی - تحلیلی انجام شده است، می‌کوشیم مبتنی بر قلمرو شناختی طبقه‌بندی بلوم و تئوری هوش‌های چندگانه هوارد گاردنر، طرح درسی مناسب و کارآمد برای تدریس صنف هشتم دوره‌ی ابتدائی آموزش و پرورش در افغانستان ارائه نمایم. برای ورود به متن اصلی، لازم است تا مفاهیم و کلیات مربوط به آن بیان و سپس نمونه طرح درس مبتنی به آن نیز ترسیم شود.

۱. مفهوم‌شناسی و کلیات

۱-۱. طرح درس

طرح درس به خط‌مشی آموزشی اطلاق می‌شود که به وسیله معلم برای یک جلسه درس تدوین می‌شود. هدف از تهیه طرح درس، تولید یک درس یا مجموعه‌ای از درس‌ها است که نشان‌دهنده اقدامات منظم و منطقی معلم برای اجرای آموزش است. به عبارت دیگر، طرح درس، نوعی برنامه‌ریزی و سازمان دادن به مجموعه فعالیت‌هایی است که معلم در ارتباط با هدف‌های آموزشی، محتوای درس و توانایی‌های دانش‌آموزان برای مدت زمان مشخص انجام می‌دهد. طرح درس، چارچوب تدریسی را طراحی می‌کند که بر اساس آن، استاد و دانش‌آموز در هنگام تدریس با هدفی مشترک و مشخص به یک سو حرکت می‌کنند (متولی و یعقوبی، ۱۳۹۲).

طرح درس سبب می‌شود که معلم فعالیت‌های آموزشی را به ترتیب و یکی بعد از دیگری در مراحل و زمان‌های مشخص به شیوه‌ای منطقی اجرا کند و نتایج حاصل از آن را اساس و پایه فعالیت‌های بعدی خود قرار دهد (شعبانی، ۱۳۹۰: ۲۵۳؛ صفوی، ۱۳۹۵: ۲۹۳).

به طور خلاصه، طرح درس یک برنامه یا یک چهارچوب منظم و سازمان‌دهی شده است که

معلم آن را طرح‌ریزی می‌کند تا ۱) فرایند تدریس و آموزش را هدفمندانه شروع کند؛ ۲) با نظم به پیش ببرد؛ ۳) به موقع به پایان برساند.

۱-۲. حوزه شناختی طبقه‌بندی بلوم

بلوم در طبقه‌بندی خود یادگیری را به سطوح مختلفی تقسیم می‌کند و به این ترتیب برای آموزگاران این امکان را فراهم می‌کند که به‌طور آگاهانه آموزش خود را دربارهٔ مباحث درسی با اهداف آموزشی و سطح انتظار خود از دانش‌آموزان منطبق سازند. طبقه‌بندی بلوم نه تنها در درک مراحل و سطوح یادگیری کمک می‌کند؛ بلکه حتی در تعیین اهداف آموزشی دروس نیز کمک‌کننده است. وی اهداف آموزشی را به طبقات شناختی، عاطفی و حرکتی تقسیم می‌کند؛ سپس هر طبقه را به طبقات ریزتری دسته‌بندی می‌کند. در این مقاله طرح درس بر اساس طبقات حیطه شناختی^۱ وی ترسیم شده است. وی حیطه شناختی را به دسته‌های زیر تقسیم می‌کند:

۱-۲-۱. دانش و یادسپاری^۲

نخستین سطح یادگیری مبتنی بر حافظه و به خاطر سپردن معلومات کسب‌شده است؛ به این ترتیب، دانش‌آموزان باید مواد درسی را به‌طور دقیق و بی‌کم‌وکاست به حافظه بسپارند و به یاد آورند. در واقع، این سطح از یادگیری، عبارت است از تکرار پاسخ‌هایی که قبلاً در موقعیت یادگیری تمرین و آموخته شده‌اند. در این زمینه می‌توان به یادگیری اسامی، تاریخ‌ها، مکان‌ها و برخی از فرمول‌ها اشاره کرد. واضح است که این سطح از یادگیری، پایین‌ترین و سطحی‌ترین میزان یادگیری را فراهم می‌کند (صفوی، ۱۳۹۵: ۷۲).

هدف از طبقه یادسپاری این است که دانش‌آموز بتواند وظایف والدین و فرزندان را به خاطر سپارد؛ به‌طور مثال: دانش‌آموز بتواند برخی از وظایف آنان را فهرست کند.

۱-۲-۲. فهمیدن^۳

فهمیدن یا درک مطلب، سطح دوم از یادگیری را شامل می‌شود که فرد یادگیرنده به‌طور عمیق‌تر در مورد مبحث درسی فکر و جوانب آن را درک می‌کند. در این صورت، وی می‌تواند مبحث مورد نظر

۱. در این حیطه، هدف‌ها از ساده‌ترین سطح شناخت به پیچیده‌ترین آن تنظیم می‌شود.

2. Knowledge.

3. Comprehension.

را به زبان خود توضیح بدهد و از سطح حافظه فراتر رود. فهمیدن به پاسخ‌هایی بیش‌تر از آنچه قبلاً تمرین و آموخته شده‌اند، نیاز دارد. این پاسخ‌های اضافی عبارت‌اند از ترجمه یا برگردان، تفسیر و تعبیر، خلاصه کردن و کشف شباهت‌ها و تفاوت‌ها. طرح سؤالات تشریحی به ایجاد و ارزیابی این سطح از یادگیری کمک می‌کند (شعبانی، ۱۳۹۰: ۱۸۶-۱۸۷).

هدف از طبقه فهمیدن این است که دانش‌آموز بتواند وظایف والدین و فرزندان را به زبان خود توضیح دهد؛ به‌طور مثال: او بتواند وظایف هریک از آنان را توضیح دهد.

۳-۲-۱. کاربرستن^۱

یادگیری کاربردی، وارد سطح بالاتری از یادگیری می‌شود؛ به این ترتیب، فرد یادگیرنده از سطح معمولی و ابتدایی آموختن فراتر می‌رود و می‌تواند آنچه را که آموخته است، در عمل پیاده کند و خود به آزمون آموخته‌هایش پردازد. در این مرحله، آموزش از حد نظری و تئوریک، وارد فاز کاربرد و عمل می‌شود. به عبارت دیگر، دانش‌آموز می‌تواند از امور انتزاعی، قواعد و قوانین، اصول، اندیشه‌ها و روش‌ها در موقعیت‌های عینی و عملی استفاده کند. تکالیفی نظیر رسم نمودارها و گراف‌ها، انجام پروژه‌ها، انجام آزمایشات علمی و غیره، به ارزشیابی سطح یادگیری کاربرد کمک می‌کنند (شعبانی، ۱۳۹۰: ۱۸۷).

هدف از طبقه کاربرد این است که دانش‌آموز قادر باشد آموخته‌هایش را به صورت عینی و عملی مشخص کند؛ به‌طور مثال: او وظایفی را که مربوط به خودش می‌شود، تعیین کند.

۴-۲-۱. تجزیه و تحلیل^۲

در این سطح، فرد یادگیرنده قابلیت تجزیه و تحلیل مباحث درسی را می‌یابد و می‌تواند موضوع را از جنبه‌های مختلف بررسی کند. تحلیل یک پدیده اجتماعی می‌تواند در این سطح از یادگیری قرار بگیرد. تحلیل یک مبحث به عناصر تشکیل‌دهنده آن و تشخیص و تمیز دادن ارکان و اجزای آن از طریق طرح سؤالات تحلیلی در قالب رسم و تحلیل نمودارها و مدل‌ها، طبقه‌بندی کردن اطلاعات و دسته‌بندی عناصر تشکیل‌دهنده و جوانب مختلف موضوع می‌تواند این سطح از یادگیری را مورد سنجش قرار دهد. خلاصه، توانایی شکستن یک مطلب یا موضوع به اجزا یا عناصر تشکیل‌دهنده

1. Application.

2. Analysis.

آن را تجزیه و تحلیل گویند (همان: ۱۸۸).

هدف از سطح تجزیه و تحلیل این است که دانش‌آموز قادر باشد وظایف والدین را تجزیه و تحلیل کند؛ به طور مثال: وی بتواند وظایف هر کدام آنان را به صورت جداگانه تجزیه و تحلیل کند.

۵-۲-۱. خلق و ترکیب^۱

توانایی پهلوی هم گذاشتن عناصر و اجزا برای ایجاد یک الگو یا ساختار نو را خلق و ترکیب گویند (سیف، ۱۳۸۴: ۱۳۰). بالاترین سطح یادگیری در نظریه بلوم به خلق و آفرینش اختصاص دارد؛ یعنی فرد یادگیرنده به چنان درک و احاطه‌ای نسبت به موضوع رسیده که قادر است در زمینه آن، به خلق آثار و آفرینندگی جلوه‌های نو و حرف‌های تازه دست بزند؛ به این ترتیب، بالاترین سطح یادگیری، که دربردارنده تمام سطوح قبلی است، زمانی رخ می‌دهد که فرد با اشراف کامل نسبت به تمام جوانب، کاربردها، برداشتها و نقدهای موضوع، می‌تواند به خلق جدیدی در آن زمینه مبادرت ورزد (شعبانی، ۱۳۹۰: ۱۸۹). تقریباً تمام تئوریسین‌ها و نظریه‌پردازان در حوزه‌های مختلف جزو این دسته از یادگیرندگان هستند که با وجود احاطه به مطلب و سایر تئوری‌ها، قادرند حرف تازه‌ای بزنند و راه جدیدی را پیش روی دیگران بکشایند و از منظر جدید به مفاهیم نگاه کنند. هدف از سطح خلق و ترکیب این است که دانش‌آموز قادر باشد با ترکیب موارد جزئی، از آن‌ها یک چیز نو و جدید بسازد؛ به طور مثال: وی بتواند خاطرات خود را در مورد وظایف هریک از والدین و فرزندان که در خانواده آنان مرسوم است، به صورت یک داستان بنویسد.

۶-۲-۱. نقد و ارزشیابی^۲

نقد و ارزشیابی که به معنای توانایی قضاوت یا داوری کمی و کیفی درباره امور با توجه به ملاک‌های معین است (سیف، ۱۳۸۴: ۱۳۱)، یکی از بالاترین سطوح یادگیری را شامل می‌شود. از آنجاکه رسیدن به این مرحله مستلزم درک کامل از موضوع و تحلیل دقیق ابعاد و جوانب آن است، یادگیرنده در این مرحله قابلیت نقد و ارزشیابی موضوعات را پیدا می‌کند. به طور معمول، رسیدن به این سطح از یادگیری در مراحل پیشرفته تحصیلی حاصل می‌آید و معمولاً در سطح کارشناسی ارشد و یا دکترا بیش‌تر از سایر سطوح، رسیدن به این مرحله از یادگیری مدنظر طراحان

1. Synthesis.

2. Judgment, Evaluation.

دروس است. گرچه لزوماً رسیدن به مرحله نقد و ارزشیابی منوط و محدود به تحصیلات تکمیلی در سطوح بالا نیست و می‌توان در سایر رشته‌ها و زمینه‌های آموزشی نیز به این سطوح دست یافت که البته این مسئله بیش‌تر بر استعداد و قابلیت‌های فردی مبتنی خواهد بود. برای ارزیابی این سطح از یادگیری، طرح‌سؤالاتی که بر نقد و ارزشیابی متکی هستند، می‌تواند مؤثر باشد؛ برای مثال: نقد یک موضوع، نقد یک مسئله و پدیده اجتماعی، نقد تئوری‌ها و یا ارزیابی یک نظام آموزشی یا خدماتی و... (شعبانی، ۱۳۹۰: ۱۸۹-۱۹۰).

هدف از سطح نقد و ارزشیابی این است که دانش‌آموز قادر باشد وظایف حاکم بر والدین را در جامعه نقد کند؛ به‌طور مثال: وظایفی که جامعه از یک مادر انتظار دارد، آن‌ها را مورد نقد و ارزشیابی قرار دهد.

۳-۱. انواع هوش از نظر گاردنر

همان‌گونه که گفته شد، هوارد گاردنر معتقد است که برای به دست آوردن تمام قابلیت‌ها و استعدادهای یک فرد، نباید تنها به بررسی ضریب هوشی (IQ) او پرداخت؛ بلکه باید انواع هوش‌های دیگر او را نیز مدنظر قرارداد (سلیمی و تاسه، ۱۳۹۴: ۹۷). وی تأکید می‌کند که انسان‌ها از هوش‌های گوناگونی برخوردارند (قاسمی‌نژاد، ۱۳۹۷: ۱۳) و در نتیجه هوش‌های انسان را به هشت نوع زیر تقسیم می‌کند:

هوش زبانی- کلامی^۱: هوش زبانی- کلامی به معنای توانایی به‌کارگیری درست لغات به‌صورت شفاهی یا به‌صورت مکتوب است و منظور از آن، توانایی استفاده افراد از کلمات و زبان است. افرادی که از این نوع هوش برخوردارند، مهارت‌هایی مانند گوش دادن، حرف زدن، توضیح دادن، تدریس، سخنرانی و مواردی نظیر این‌ها را به میزان زیادی دارا می‌باشند. آنان از طریق خواندن، نوشتن، یادداشت‌برداری، گوش کردن به سخنرانی‌ها و بحث و گفت‌وگو، مطالب را بهتر و سریع‌تر می‌آموزند. هم‌چنین، این‌گونه افراد به‌راحتی سایر زبان‌ها را می‌توانند یاد بگیرند و از حافظه کلامی نسبتاً خوبی برخوردارند (رحیمی و فضیلتی ۱۳۹۵: ۹-۱۰؛ ناسار، ۱۳۸۶: ۲۳-۲۵ و سلیمی و تاسه، ۱۳۹۴: ۹۷-۹۸).

1. Verbal- Linguistic.

۱-۳-۱. هوش منطقی-ریاضی^۱

توانایی اصلی در این نوع هوش، استدلال، منطق و کار با اعداد است. کنجکاوی، پرسشگری و آزمایشگری از ویژگی‌های بارز افراد دارای این نوع هوش است. به عبارت دیگر، این نوع هوش با استدلال‌های منطقی، استقرایی، انتزاعی، استنباطی و اعداد سروکار دارد. طبق تئوری گاردنر، افرادی که در این نوع هوش قوی‌اند، به‌طور طبیعی در ریاضیات، شطرنج، برنامه‌ریزی کامپیوتر، حل مسئله، طبقه‌بندی اطلاعات، کار کردن با اشکال هندسی و سایر فعالیت‌های منطقی و عددی بهتر از سایرین عمل می‌کنند (همان).

۱-۳-۲. هوش دیداری-فضایی^۲

توجه و درک پدیده‌های بینایی یا، به بیان بهتر، تفکر با نقشه، نمودار، گراف و تصاویر یا تصویرسازی ذهنی از مشخصات اصلی افراد دارای این نوع هوش است. افرادی که در این نوع هوش قوی‌اند، از مهارت‌های زیر برخوردارند: ساختن جدول، درک نمودارها و شکل‌ها، حس جهت‌شناسی خوب، طراحی، نقاشی، ساختن استعاره‌ها و تمثیل‌های تصویری، دست‌کاری کردن تصاویر و نیز تفسیر آن‌ها (همان).

۱-۳-۳. هوش جنبشی-حرکتی^۳

مهارت در به‌کارگیری کل بدن برای بیان افکار و احساسات است. توانایی بارز در این نوع هوش، کنترل یا تنظیم بدن در حین حرکات سریع بدن است. داشتن حس تعادل و هماهنگی دست و چشم فوق‌العاده از ویژگی‌های مهم افراد دارای این نوع هوش است؛ مانند به‌کارگیری اعضای بدن برای بیان افکار و احساسات. افرادی که در این نوع هوش قوی‌اند، معمولاً از طریق فعالیت‌های جسمی در قیاس با فعالیت‌های خواندن و گوش دادن و... بهتر یاد می‌گیرند. آنان امور مختلف را از طریق فعالیت‌های بدن به خاطر می‌آورند و علاقه‌ای به یادآوری مطالب از طریق لغات و اصطلاحات (حافظه کلامی) و تصاویر (حافظه دیداری) ندارند (همان).

۱-۳-۴. هوش موسیقایی-ریتیمی^۴

هوش موسیقایی-ریتیمی یعنی توانایی تولید موسیقی و درک آن. توجه به صداها، اطراف، به‌ویژه

1. Logical- Mathematical.

2. Visual- Spatial.

3. Body- Kineſthetic.

4. Musical- Rhythmic.

صداها و ریتمیک، از خصوصیات بارز افرادی است که دارای این نوع هوش‌اند. کسانی که دارای سطح بالایی از هوش موسیقایی می‌باشند، حساسیت زیادی به اصوات، ریتم‌ها و نت‌های موسیقی از خود نشان می‌دهند (همان).

۵-۳-۱. هوش درون‌فردی^۱

این هوش یعنی توانایی درک خود و آگاه بودن از حالات درونی خود. در واقع، این هوش با فعالیت‌های درون‌گرایانه و خودبازتابی سروکار دارد. آنان اغلب خودآگاهی بالایی دارند و برای فهم احساسات، عواطف، اهداف و انگیزه‌های خود قابلیت بالایی دارند. این‌گونه افراد اغلب علاقه زیادی به مطالعات و جست‌وجوهای تفکرمحور، هم‌چون فلسفه، دارند (همان).

۶-۳-۱. هوش میان‌فردی^۲

علاقه به کارهای گروهی و لذت بردن از کنار دیگران بودن از مشخصات اصلی افراد دارای این نوع هوش است. کسانی که در این هوش قوی‌اند، سعی می‌کنند مسائل را از نقطه‌نظر دیگران نظاره کنند تا دریابند آنان چگونه می‌اندیشند و احساس می‌کنند. آنان معمولاً توانایی خارق‌العاده‌ای در درک احساسات، مقاصد و انگیزه‌های سایر افراد دارند. این‌گونه افراد از طریق فعالیت کردن با دیگران، مطالب و موضوعات مختلف را بهتر و سریع‌تر یاد می‌گیرند و اغلب از بحث و گفت‌وگو لذت می‌برند (همان).

۷-۳-۱. هوش طبیعت‌گرا^۳

تفاوت قائل شدن بین صفات گیاهی و جانوری یا توجه خاص به طبیعت. نگهداری یا جمع‌آوری نمونه‌های خاص گیاهی یا جانوری، از ویژگی‌های اصلی افراد دارای این نوع هوش است. آنان اغلب از مطالب آشنا یا مطالبی که بیش‌تر با طبیعت در ارتباط باشند، لذت می‌برند؛ لذا توصیه می‌شود که یادگیرندگان طبیعت‌گرا بایستی بیرون از صنف درس و حتی المقدور در دل طبیعت مطالب را یاد بگیرند (همان).

1. Intrapersonal.

2. Interpersonal.

3. Naturalistic.

۲. نمونه طرح درس مبتنی بر طبقه‌بندی بلوم و تئوری هوش‌های چندگانه

بعد از آشنایی با مفهوم طرح درس، طبقه‌بندی بلوم و تئوری هوش‌های چندگانه، اینک به نمونه طرح درس مبتنی بر حیطه شناختی طبقه‌بندی بلوم و تئوری هوش‌های چندگانه می‌پردازیم.

نمونه طرح درس مبتنی بر حیطه شناختی طبقه‌بندی بلوم و تئوری هوش‌های چندگانه^۱

مدت تدریس: تعداد دانش‌آموز:	نمونه طرح درس مبتنی بر حیطه شناختی طبقه‌بندی بلوم و تئوری هوش‌های چندگانه موضوع: خانواده ^۲ (وظایف والدین)	نام درس: تعلیم و تربیت اسلامی صنف هشتم: معلم
آشنا شدن دانش‌آموزان با وظایف والدین در زندگی	هدف کلی	
	انتظار می‌رود شاگردان بعد از پایان درس: ۱. حقوق و وظایف والدین و فرزندان را در زندگی از هم تفکیک کنند. ۲. تفاوت حقوق و وظایف والدین و فرزندان را در زندگی بیان کنند. ۴. حقوق و وظایف مشترک والدین را درک کرده باشند. ۵. از نحوه اجرای وظایف پدر و مادر در زندگی لذت ببرند. ۶. به پدر و مادرشان احترام بگذارند. ۷. در انجام کارهای خانه به والدین کمک کنند. ۸. در انجام روابط اجتماعی، در رفتارشان احترام به والدین را رعایت کنند. ۸. از قرائت آیات قرآن کریم لذت ببرند.	اهداف یادگیری
انتظار می‌رود شاگردان قبل از تدریس درس جدید بتوانند: ۱. کارکردهای خانواده را بیان کنند. ۲. اصول حاکم بر روابط زن و شوهر را ذکر کنند. ۳. معنای آیات این درس را به خوبی بگویند. ۴. آیات این درس را به صورت صحیح قرائت کنند.	ورودی	هدف‌های درسی (جزئی)

۱. اجرای این درس به صورت عملی و درعین حال دقیق، زمانی ممکن است که دست معلم برای تنظیم ساعت درسی باز باشد.

نمونه طرح درس مبتنی بر حیطه شناختی طبقه‌بندی بلوم و تئوری هوشهای چندگانه | ۱۳

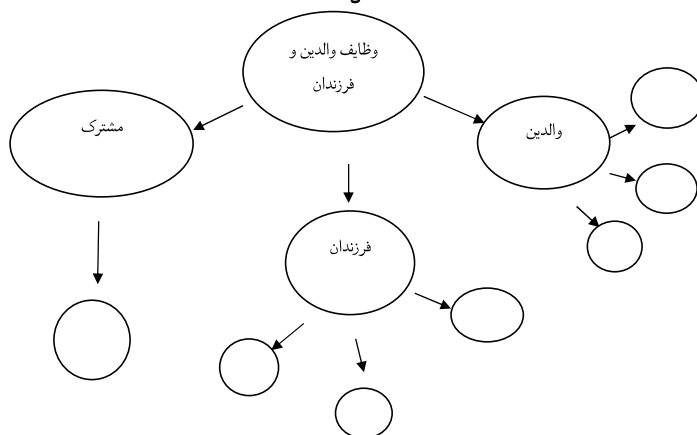
اهداف یادگیری	هدف‌های رفتاری (عملکردی)	خروجی	۱. انواع حقوق و وظایف والدین و فرزندان را ذکر کنند.	دانش	زبانی
			۲. حقوق و وظایف مشترک والدین را نام ببرند.	دانش	زبانی
			۳. منظور از اصطلاح حقوق و وظایف را بیان کنند و مثالی ارائه نمایند.	درک و فهم	زبانی- میان‌فردی
			۴. وظایف و حقوق والدین و فرزندان را در زندگی به‌صورت نمودار و یا نقشه مفهومی نمایش دهند.	کاربرد	دیداری- فضایی
			۵. تفاوت تربیت در دامن مادر و تربیت در مراکز عمومی را بگویند.	تجزیه و تحلیل	منطقی- زبانی
			۶. با توجه به حقوق و وظایف والدین و فرزندان و مطالب درس که یاد گرفته‌اند، وظایفی که جامعه از یک مادر انتظار دارد، آن‌ها را مورد نقد و ارزشیابی قرار دهد.	ارزشیابی	میان‌فردی- منطقی- درون‌فردی
			۷. بیان کنند که همکاری والدین و فرزندان در صورت داشتن برنامه‌ای منظم به تحقق چه اهدافی می‌انجامد.	درک و فهم	منطقی- درون‌فردی
			۸. نمونه‌هایی از وظایف والدین را که با دیگر موجودات طبیعت قابل تطبیق یا همانندسازی است، بیان کنند.	کاربرد	طبیعت‌گرا- زبانی
			۹. تا حد امکان، گروه‌های دانش‌آموزان بتوانند به‌صورت عملی و با استفاده از نمایش، یکی از نقش‌ها و وظایف والدین و فرزندان را اجرا کنند.	کاربرد	جنبشی- حرکتی
			۱۰. آیات قرآن را به‌صورت صحیح قرائت کنند.	دانش	موسیقایی- زبانی
			۱۱. با توجه به آیات درس، پیام آن‌ها را استخراج و بیان کنند.	درک و فهم	منطقی- درون‌فردی
وسایل آموزشی			کتاب، کامپیوتر، ویدئو، پروژکتور، تخته، نرم‌افزار پاورپوینت.		
اصول بنیادی		دانش‌آموزان با اجرای این الگو به اهمیت حقوق و وظایف والدین و فرزندان پی می‌برند و با انواع حقوق و وظایف والدین آشنا می‌شوند؛ به‌گونه‌ای که می‌توانند آموخته‌های خود را در زندگی آینده خود به کار گیرند.			

روش تدریس	پرسش و پاسخ، بارش مغزی.
تنظیم وضعیت صنف ایجاد انگیزه بررسی تکالیف فعالیت‌های قبل از تدریس جدید	به صورت گروه‌های ۱۱ شکل حداکثر ۵ نفره.
	سلام و احوال‌پرسی با دانش‌آموزان و چک حضور و غیاب آن‌ها، صحبت در خصوص مسائل روزمره زندگی در چند جمله کوتاه برای برقرار کردن ارتباط عاطفی، نشان‌کرده اسلاید تهیه شده در زمینه شناختی طبقه‌بندی بلوم و هوش‌های چندگانه به آنان و تشریح ارتباط آن با روش تدریس درس جدید به منظور آماده‌سازی آنان.
	ما برای تدریس، درس را به دو قسمت خانواده ۱ (قسمت اول) و خانواده ۲ (قسمت دوم) تقسیم کرده‌ایم. دانش‌آموزان در درس گذشته خانواده ۱ را خوانده‌اند و در این درس با تدریس خانواده ۲، درس به پایان می‌رسد. فرض بر این است که در درس گذشته تکلیفی تعیین نکرده‌ایم تا در این درس به بررسی آن بپردازیم؛ لذا برای بررسی تکلیف در این درس، به دانش‌آموزان می‌گوییم که معلم در ارزشیابی تشخیصی خود، به بررسی تکلیف و درس گذشته (خانواده ۱) می‌پردازد.
	قبل از شروع تدریس و برای مشخص شدن نقطه شروع درس، سؤالات زیر را به صورت کتبی (کوئیز کوتاه) در اختیار هرکدام از گروه‌ها قرار می‌دهیم و پس از چند لحظه، به دانش‌آموزان بازخورد می‌دهیم؛ مانند نمونه‌های زیر: ۱. مانند نمونه کامل کنید. <pre> graph TD A[اصول حاکم بر روابط زن و شوهر] --> B[اصل تقسیم کار] A --> C[] A --> D[] A --> E[] </pre> ۲. معنای این آیه (هو الذی خلقکم من نفس واحدة) کدام گزینه زیر است؟ الف) آن کس که شما را از نفس واحدی آفرید. ب) آن کس که شما را از یک نفر آفرید. ج) آن کس که شما را از خاک آفرید. د) آن کس که شما را از آدم و حوا آفرید. ۳. عبارت زیر را کامل کنید. زن و شوهر با رعایت اخلاق می‌توانند..... ۴. در جای خالی کلمه مناسب بنویسید. یکی از اصول حاکم بر روابط زن و شوهر..... در برقراری روابط بین زن و شوهر است.
فعالیت‌های مربوط به ارائه درس جدید	قبل از پرداختن به موضوع تدریس و وارد شدن به آن، به دانش‌آموزان می‌گوییم که قصد داریم این درس را با توجه به تصویر یا اسلایدی که در بخش قبلی (ایجاد انگیزه) به نمایش درآمد، با روش جدیدی به نام حیطه شناختی طبقه‌بندی بلوم و هوش‌های چندگانه، البته با کمک خودتان، تدریس کنیم. سپس اسلاید دیگری را که حاوی توصیفات مقولات طبقه‌بندی بلوم و هوش‌های چندگانه در افراد است، به آنان نشان می‌دهیم. به عبارت دیگر، توانایی‌های بشر را در قالب مثال‌هایی از طبقه‌بندی بلوم و انواع هوش‌های چندگانه تنظیم می‌کنیم و به نمایش می‌گذاریم تا دانش‌آموزان با آن‌ها آشنا شوند و به نحوه کاربرد این طبقه‌بندی و مقولات هوشی توجه کافی داشته باشند. بعد از اتمام درس، از دانش‌آموزان می‌خواهیم تا به تشریح نحوه استفاده از این طبقه‌بندی و مقولات که در تدریس درس و محتوای آن به کار برده‌ایم، بپردازند.

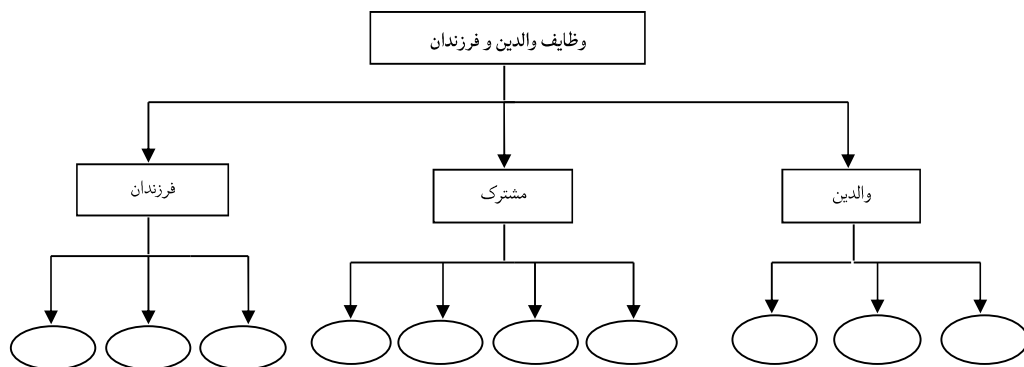
شروع تدریس

دانش‌آموزان عزیز متن درس جدید را از صفحه... تا صفحه... به صورت انفرادی بخوانید. «هوش زبانی» را برای یکدیگر در گروه خود تعریف کنید. سپس برای تعمیق و تفهیم هرچه بهتر درس و یادگیری پایدار آن، به دانش‌آموزان می‌گوییم که با همکاری گروه‌شان متن خوانده‌شده را به صورت نمودار یا نقشه مفهومی که قبلاً با آن‌ها کار کرده‌ایم، نمایش دهند. تصور می‌رود طریقه آن‌ها به صورت‌های زیر و یا شکل‌های دیگر باشد که در صورت وجود اشکال، آن را برطرف می‌کنیم (یادسپاری، فهمیدن و به کار بستن) و (هوش مکانی یا فضایی - میان‌فردی).

شکل ۱

شکل ۲

بعد از طی این مراحل، اسلایدی را که حاوی کلمات زیر است، از طریق پاورپوینت یا نوشتن روی تخته به دانش‌آموزان نشان می‌دهیم و می‌گوییم با توجه به محتوای درس و کلمات داده‌شده، با استدلال مناسب به سؤال جواب دهید (فهمیدن) و (هوش منطقی).
سؤال: با توجه به کلمات داده‌شده که مربوط به وظایف والدین است، برخی مربوط به عوامل درون خانواده و برخی مربوط به بیرون خانواده است؛ ضمن تفکیک آن‌ها از همدیگر، آن را در جدول زیر طبقه‌بندی کنید.
کلمات داده‌شده: مشورت‌خواهی از فرزندان، احترام متقابل بین والدین و فرزندان، اطلاع از وضعیت تحصیلی فرزندان، فراهم آوردن بستری برای حضور شایسته فرزندان در جامعه.

کلمات داده‌شده: مشورت‌خواهی از فرزندان، احترام متقابل بین والدین و فرزندان، اطلاع از وضعیت تحصیلی فرزندان، فراهم آوردن بستری برای حضور شایسته فرزندان در جامعه.

عوامل مربوط به بیرون خانواده	عوامل مربوط به درون خانواده
۱-.....	۱-.....
۲-.....	۲-.....

برای آموزش و تدریس این قسمت به دانش‌آموزان می‌گوییم: در مواردی که مادری طلاق گرفته یا فوت کرده و طفلی از او باقی مانده، او را به «یتیم‌خانه» می‌سپارند. به نظر شما چه تفاوتی بین تربیت کودک در دامن مادر و این‌گونه مراکز وجود دارد؟ با تأمل و مراجعه به درون خود به این سؤال جواب دهید؛ سپس یکی دو نفر از دانش‌آموزان را برای جواب دادن انتخاب می‌کنیم و خودمان با استفاده از روش بارش مغزی و جواب‌های آنان، مطلب را جمع‌بندی می‌کنیم (فهمیدن و تجزیه و تحلیل) (هوش درون‌فردی-زبانی).

در ادامه مراحل قبلی، به دانش‌آموزان می‌گوییم: همزمان با قرائت آیات قرآنی کتاب درسی به‌وسیله ضبط صوت یا از روی اسلاید تهیه‌شده از این آیات، آیه‌ها را با صدای آهسته زمزمه و یا تکرار کنند (دانش و یادسپاری) و (هوش موسیقایی-زبانی) و بعد از پایان قرائت این آیات به آنان می‌گوییم: هر دانش‌آموز به همکاری گروه خودش با توجه به معنای آیات، پیام آیات را استخراج کنند (دانش و فهمیدن) و (هوش میان‌فردی-زبانی).

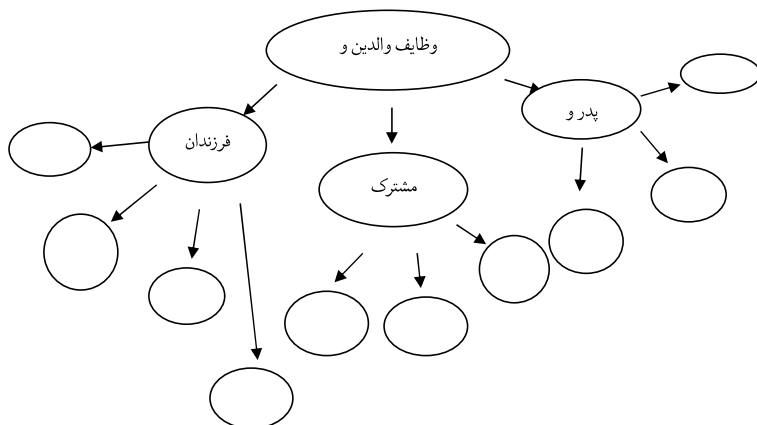
برای اجرای این قسمت، سه نفر از دانش‌آموزان که قبلاً انتخاب و توجیه شده‌اند، به اجرای این نمایش کوتاه به‌صورت پانتومیم می‌پردازند؛ به این صورت که یکی از آنان در نقش لباس‌فروش ظاهر می‌شود و دو نفر دیگر در نقش پدر و فرزند به لباس‌فروشی مراجعه می‌کنند. پدر قصد دارد برای فرزندش یک واسکت بخرد و با حرکات نمایشی و نوازش کردن فرزندش، نقش پدر را با توجه به دو وظیفه او: ۱) محبت پدری و احترام به فرزند و ۲) تهیه لباس بازی کند. بعد از اجرای این قسمت کوتاه، به دانش‌آموزان می‌گوییم که در اجرای این نمایش پانتومیم، پدر به ایفای دو نقش در دکان پرداخت: آن‌ها را ذکر کنید که دانش‌آموزان با دقت در نمایش پاسخ می‌دهند: ۱) محبت پدری و احترام به فرزند؛ ۲) خرید لباس یا همان تأمین هزینه زندگی. البته اگر معلم اجرای نقش پدر را در این نمایش کوتاه بپذیرد، جذابیت و تنوع در یادگیری را به همراه خواهد داشت (فهمیدن و به کار بستن) و (هوش جنشی-حرکتی).

برای آموزش و پرورش هوش طبیعت‌گرایی، بدیهی است که باید شرایط یادگیری در بیرون از صنف و محیط‌های طبیعی فراهم شود؛ اما شاید این کار بنا به دلایلی امکان‌پذیر نباشد؛ لذا به گفته گاردنر، مناسب‌ترین راه این است که بخشی از طبیعت به صنف و سایر نقاط مکتب آورده شود تا دانش‌آموزان طبیعت‌گرا در داخل مکتب نیز فرصت توسعه این مقولات هوشی خود را داشته باشند؛ بنابراین، برای دانش‌آموزان یک فیلم مستند از حیوانات نمایش می‌دهیم یا به آنان می‌گوییم از پنجره صنف به بیرون نگاه کنید و گنجشکی را تصور کنید که مادر در کنار جوجه‌هایش هست و از آنان مراقبت می‌کند؛ اما پدر رفته است که برای آن‌ها غذا تهیه کند.

بعد از تدریس کل اهداف آموزش و برای اطمینان از یادگیری دانش‌آموزان و انجام ارزشیابی پایانی، این نقشه مفهومی را که یکی از کاربردهای مفید نظریه «ساختن‌گرایی»^۱ است، به هرکدام از گروه‌ها می‌دهیم و توصیه می‌کنیم که با توجه به موارد داده‌شده، آن را تکمیل کنند. پس از دادن چند دقیقه فرصت به هرکدام از گروه‌ها، به وسیله نرم‌افزار پاورپوینت یا نوشتن روی تخته «جواب درست» را به نمایش می‌گذاریم تا در صورت داشتن اشکال، نسبت به رفع آن اقدام کنیم. سپس به دانش‌آموزان می‌گوییم که در جدول زیر، کلمات اضافی گنجانده شده‌اند.

کلمات اضافی

تدبیر امور خانواده، نیکی به والدین، احترام به همدیگر، هم‌نشینی، اطاعت، تأمین هزینه زندگی، تلاش در جهت رشد و تعالی فرزندان.

ارزشیابی پایانی

۱. نظریه ساخت‌گرایی معتقد است که: (۱) برنامه‌های درسی یک‌دست باید حذف شوند و به جای آن برنامه‌هایی را توصیه می‌کند که با پیش‌دانشته‌های شاگردان سازگار باشند. (۲) معلمان راهبردهای آموزشی را متناسب با نیاز و پیش‌دانشته‌های شاگردان انتخاب کنند، خود شاگردان اصول و قواعد را کشف کنند و بین دانش قبلی و زندگی واقعی آنان ارتباط برقرار شود. (۳) در سنجش، رتبه‌بندی شاگردان و آزمون‌های چندگزینه‌ای نمی‌تواند روش مناسبی باشد و باید از آزمون‌های باز- پاسخ و برنامه‌های مبتنی بر عملکرد (عملکردی) استفاده کرد (صفوی، ۱۳۹۵: ۳۵-۳۶).

در این قسمت، عکس‌هایی را که قبلاً تهیه کرده‌ایم و بیانگر وظایف والدین و یا فرزندان هستند، در صورت امکان به صورت اسلاید و در غیر این صورت، به صورت معمولی و با نصب روی تخته نشان می‌دهیم. سپس از دانش‌آموزان می‌خواهیم که در نمودار زیر، هر عکس را به وظیفه یا نقش مربوط به آن متصل کنند.

عکس شماره ۱	الف) تهیه غذا
عکس شماره ۲	ب) نگاه با عطفوت به والدین
عکس شماره ۳	ج) تواضع در برابر والدین
عکس شماره ۴	د) رابطه محبت‌آمیز با والدین
عکس شماره ۵	هـ) رابطه محبت‌آمیز با فرزندان
عکس شماره ۶	و) احترام به فرزندان
عکس شماره ۷	ز) تأمین هزینه زندگی خانواده
عکس شماره ۸	ح) تلاش در جهت رشد و تعالی فرزندان
عکس شماره ۹	ط) فرق نگذاشتن بین فرزندان

۱

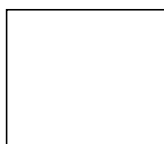
۲

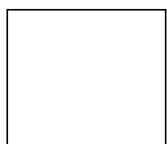
۳

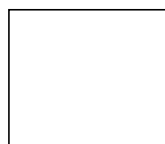
۴

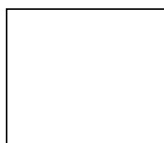
۵

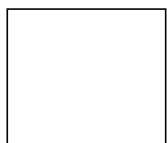
۶

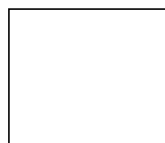
۷

۸

۹

جمع‌بندی

برای جلسه آینده از دانش آموزان می‌خواهیم: ۱. با مراجعه به کتب اخلاقی، وظایف والدین و فرزندان را بیابند و بنویسند. ۲. هرکدام از مراحل اجرا شده در تدریس امروز بیانگر کدام نوع هوش بوده است؟ در جدولی همانند نمونه زیر بنویسند.	
مطالب ارائه شده	نوع هوش به کار گرفته شده
- قرائت قرآن	- هوش موسیقایی
- اجرای نمایش مربوط به پدر و مادر	-
-	-
-	-
-	-
-	-

برآمد

در روزگار کنونی، دغدغه اصلی متولیان معارف، به خصوص آموزگاران، این است که آنان چگونه بتوانند یادگیری مفید و ثمربخشی داشته باشند. تنظیم طرح درس روزانه به آموزگاران کمک می‌کند تا با برنامه مشخص در صنف حاضر شوند، بایدهای آموزشی را بگویند و مطالب درسی را مناسب‌تر ارائه دهند، تعادلی مناسب میان مطالب درس و ساعت درسی برقرار و دانش آموزان را بهتر و دقیق‌تر سنجش و ارزیابی کنند. از طرف دیگر، اگر آنان با نظریه‌ها و رویکردهای مختلف آموزشی آشنا شوند، می‌توانند که با استفاده از نظریه‌ها، الگوها و روش‌های تجربه شده، تدریس موفق و در نتیجه آموزش و یادگیری مؤثر و مفیدی داشته باشند. در این مقاله، در حد توان، تلاش شده است که این مأمول بر اساس یک طرح درس نمونه بر اساس حیطه شناختی طبقه‌بندی بلوم و تئوری هوش‌های چندگانه برآورده شود. از معلمان و آموزگاران محترم انتظار می‌رود که با استفاده از چنین طرح‌ها و الگوهای، بتوانند آموزش و یادگیری ثمربخشی داشته باشند. آنان اگر با این نظریه‌ها، الگوها و روش‌ها آشنایی داشته باشند و بتوانند به‌طور مؤثر از آن‌ها استفاده کنند، بدون شک هم می‌توانند در تدریس خود موفق باشند و هم یادگیری بهتری در صنف صورت خواهد گرفت.

با توجه به آنچه گفته شد، نوشته حاضر به آموزگاران گرامی توصیه می‌کند که با استفاده از طبقه‌بندی بلوم و هوش‌های چندگانه، تفاوت‌های فردی شاگردان از سوی آنان در نظر گرفته شوند. علاوه بر این، مفید است که معلمان گرامی دانش پایه‌ای از طبقه‌بندی بلوم و هوش‌های چندگانه داشته باشند و آن را در صنف به کار ببرند. هم‌چنین، بهتر است که آموزگاران محترم از تمرین‌ها و

فعالیت‌هایی بیش‌تر استفاده کنند که هوش‌های اندامی جنبشی و موسیقایی را در خود می‌گنجانند. با توجه به اهمیت نظریهٔ بلوم و گاردنر در آموزش، پیشنهاد‌های زیر می‌تواند راهبردهای جدیدی را پیش روی مسئولان، مربیان و آموزگاران حیطهٔ معارف افغانستان قرار دهد:

۱. توجه به نیازهای متفاوت تک‌تک دانش‌آموزان، به‌خصوص دانش‌آموزان دورهٔ ابتدایی و متوسطه، و انجام ارزیابی مبتنی بر توانمندی‌های متفاوت هوشی آنان؛

۲. طراحی برنامهٔ درسی سالانه و روزانه مبتنی بر طبقه‌بندی بلوم و متناسب با توانمندی‌های هوشی تک‌تک دانش‌آموزان و نظارت همگام تا آشکارشده توانایی هوشی برجستهٔ آنان؛

۳. بومی‌سازی برنامه‌های آموزشی با استفاده از نظریهٔ بلوم و متناسب با حوزه‌های هوشی کودکان و نوجوانان؛

۴. تهیهٔ محتوای آموزشی مبتنی بر تئوری بلوم و نظریهٔ هوش‌های چندگانه.

منابع

۱. رحیمی، سعید و منصوره فضیلتی (۱۳۹۵)، «کاربست نظریه هوش‌های چندگانه گاردنر در آموزش و یادگیری»، رویش روان‌شناسی، سال پنجم، شماره ۳.
۲. سلیمی، اسماعیل علی و یونس تاسه (۱۳۹۴)، «کاربرد هوش‌های چندگانه در کتاب جدید زبان انگلیسی دوره اول متوسطه»، پژوهش‌نامه انتقادی متون و برنامه‌های علوم انسانی، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، سال پانزدهم، شماره ۳.
۳. سیف، علی‌اکبر (۱۳۸۴)، اندازه‌گیری، سنجش و ارزشیابی آموزشی (ویرایش سوم)، تهران، نشر دوران، چاپ هجدهم.
۴. شعبانی، حسن (۱۳۹۶)، مهارت‌های آموزشی و پرورشی، ج ۱، (روش‌ها و فنون تدریس)، ویراست ۳ با تجدید نظر اساسی، تهران، انتشارات سمت، پژوهشکده تحقیق و علوم انسانی.
۵. صفوی، امان‌الله (۱۳۹۵)، روش‌ها، فنون و الگوهای تدریس، تهران، انتشارات سمت، چاپ دوازدهم.
۶. قاسمی‌نژاد، بهرام (۱۳۹۷)، «کاربرد هوش‌های چندگانه در مدرسه»، مجله رشد آموزش ابتدایی، دوره بیست و یکم، شماره ۷.
۷. متولی، کورش و زهرا یعقوبی (۱۳۹۲)، «ضرورت تدوین و استفاده از طرح درس در فرایند آموزشی»، هشتمین سمینار آموزشی شیمی در ایران، دانشکده شیمی دانشگاه سمنان.
۸. ناسار، حمیدرضا (۱۳۸۶)، «هوش و تأثیر آن بر یادگیری»، مجله فرهنگ آموزش، سال سوم، شماره ۶.